

Büveyhiler Devletinde Türk Kumandanları Sebüktekin

Prof.Dr.Ahmed AĞIRAKÇA

İslam tarihinin ilk dönemlerinde Arap yarımadasının dışına taşan fetih hareketinin önemli bir kısmı İran'da Sasanı İmparatorluğu'na karşı başlayıp Türklerin Anayurdu Orta-Asya içlerine doğru yayılmıştı. Hemen hemen Hulefa-yı Raşidin devrinden beri İslam, Türk dünyası topraklarına ulaşmış ve Türklerin İslam ile temasa geçmelerini sağlamıştır. Emevî devrinde Buhara ve çevresinin fethiyle İslam ordularına bir miktar asker sağlanmış ı, İslam dünyasındaki iktidar mücadelesinde, Türklerden bir hayli istifade edilmiştir. Bu tarihlerde Muaviye'ye karşı hala devam etmekte olan muhalefetin bastırılmasında bu askerlerin etkisi olmuştu. Bu durum Abbasiler'de daha büyük boyutlara vardı ve iktidar mücadelelerinde Türk unsurunu yanına alan taraf hep galip geldi.

Harun er-Reşid'in iki oğlu Emin ve Me'mun arasındaki mücadelede oynadıkları rolden sonra el-Mu'tasım devrinde Abbasi devleti ordularını tamamen ellerine alarak Türk kumandanlar bu devlet yönetimindeki etkinliklerini uzun yıllar sürdürmüşlerdi. Afşin, Aşnas, Boğa el-Keblı, Boğa el-Sağı, İnak (İtah) vb. kumandanlar İslam devletinde büyük bir etkinliğe sahip kişilerdi 2.

Emevîler döneminde hızla ilerleyen fetihler Abbasiler döneminde duraklamış, hatta yer yer Anadolu'da bazı şehirler Bizans eline geçmişti. Abbasi Halifelerinin, zenginliğin verdiği rehavetle devlet işleriyle uğraşmaktan aciz ve çok zayıf şahsiyetler olduklarından dolayı bu durum, ister istemez devlet bünyesinde çözümlere yolaçtı. Bundan dolayı da Halifelerin otoriteleri sarsılmış, genellikle Türk kumandanlarla vezirler devleti yönetmeye başlamışlardı. Hatta bu kumandan ve diğer devlet adamlarının kendi aralarındaki çekişmeler zaman zaman iç savaflara yol açıyordu. El-Mu'tez ve el-Mustain arasındaki mücadelede her iki tarafın da ileri gelenleri Türktü.

Büveyhiler'in Bağdad Hakimiyeti

Abbasi yönetiminin otoritesi kaybolunca dıştan Bağdad'a müdahaleler başladı. IV (X.) asrın ilk yarısında Kuzey İran'da yaşayan Fars kökenli Deylemilerden Merdaviye ibn Ziyar'ın emrinde ve ordusunda yer alan Ebu Şuca' Büveyh'in üç oğlu Ali, Hasan ve Ahmed kısa zamanda Ziyariler'in ordusunda büyük bir etkinliğe sahip oldular. Merdaviye'in bu üç kardeşten Ali'yi Keree Valiliği'ne tayin etmesinden sonra Ali, İsfahan ve Fars bölgelerini; Hasan ve Ahmed de el-Cibal, Huzistan ve Kirman çevresini ele geçirip bağımsız birer yönetim kurdular. Bu üç kardeşten Ahmed 334 (945-946) yılında Büveyhi ordusu ile Bağdad'a girdi.

O sıralarda Emiru'l-umera Tüzün et-Türki Muharrem 334 (Ağustos-Eylül 945) tarihinde Bağdad'da vefat edince yerine Ebu Ca'fer ibn Şirzad getirilmiştir.³ Fakat İbn Şirzad'm kısa süren bu Emiru'l-umeralıği döneminde Bağdad'da büyük karışıklıklar meydana geldi, halk çok sıkıntı çekti. İbn Şirzad göreve başladıktan sonra ileri gelen Türk kumandanlardan Yinal Guşe'yi, Vasıt'a vali tayin etmişti.

Yinal Guşe, Vasıt'taki görevine başlar başlamaz o sıralarda" Ahvaz'da bulunan Ahmed İbn Büveyh 4 ile haberleşerek itaatine girdi, bunun üzerine Ahmed Vasıt'a hareket etti. Vasıt'tan Bağdad üzerine yürüyen İbn Büveyh'in Abbasi başşehirine yaklaştığını gören Halife el-Müstekfi' ile Emiru'l-umera Ebu Ca'fer ibn Şirzad derhal saklanmışlar, şehirde bulunan Türkler de 'buradan ayrılıp Musul'a doğru yola koyulmuşlardı.

Türklerin şehirden ayrılması üzerine tekrar ortaya çıkan el-Müstekfi ertesini gün yani i i Cemaziyelevvel 334 (19 Aralık 945)'te Ahmed ibn Büveyh'i huzuruna kabul ve Emiru'l-umeralığe tayin ederek onunla anlaştı. Halife el-Müstekfi, Ahmed ibn Büveyh'e Müizzüddeve, Ağabeyleri Ali'ye İmadüddeve ve

Hasan'a Rüküddevle ünvanını vererek onlara büyük iltiratlara etti. Müizzüddevle, Halife ile' yaptığı bu anlaşmaya göre el-Müstekfi Billah'a günde beşbin dirhem maaş ödeyecekti. Ayrıca ona bazı köyler ikta edilmişti. Fakat bu uzun sürmeyip bir müddet sonra el-Müstekfi Müizzüddevle tarafından hilafetten azledilerek yerine el-Muti'lillah'a 6 beyat edildi 7.

Böylece Müizzüddevle gayet güçlü bir şekilde Bağdad'a yerleşmişti. Müizzüddevle'nin ağabeyi Rüküddevle de Rey'i ele geçirmiş, orada hüküm sürüyordu.

Öte taraftan Azerbeycan emiri Müsafiriler'den el-Merzuban Muhammed b. Musalir⁸ Müizzüddevle'ye bir elçi heyeti göndermiş, Müizzüddevle ise bu elçi heyetine büyük hakaretlerde bulunup sakallarını kestirip geriye göndermişti. Bunu bir türlü hazmedemeyen el-Merzuban Muhammed b. Musalir H. 337 (M. 948-949) yılında ordusunu toparlayarak Rey üzerine yürümek için hazırlıklar yaptı. Bu arada Büveyhîlerden Rüküddevle'nin bazı kumandanları el-Merzuban'a gelip katılmış ve ona katılacak daha da askerin olduğunu haber vermişlerdi. Buna güvenen el-Merzuban Rey üzerine harekete geçti. Bunu öğrenen Rüküddevle, ağabeyi İmadüddevle ve kardeşi Müizzüddevle'ye haber gönderip onlardan yardım istedi. İmadüddevle ikibin atlı, Müizzüddevle ise Hacib'i Sebüktekin et-Türki ile birlikte bir orduyu el-Merzuban'a karşı ağabeyine yardımcı kuvvet olarak gönderdi. Ayrıca Müizzüddevle, Halife el-Muti'den bütün Horasan bölgesini Rüküddevle'ye verdiğiğine dair bir ahidname alıp Sebüktekin'e vermiş ve ağabeyine ulaştırmasını istemişti.

Sebüktekin'in Hacib ve Başkumandanlığı

Kaynaklarda Müizzüddevle'nin hacibi olarak kaydedilen 9 ve ilk defa bu olay ile karşımıza çıkan Sebüktekin'in haciblik makamına nasıl ulaştığını, nereden geldiğini ve kim olduğunu tespit etmek mümkün olamıyor. O, Müizzüddevle ile birlikte Fars bölgesinden Bağdad'a gelmiş veya uzun yıllardan beri Abbasi devleti bünyesinde bulunan Türk kumandanlarından birine de mensup olabileceği gibi Bağdad'da yerleşmiş bir Türk ailesinden de olma ihtimali vardır. Çünkü Ebu'l-Ferec ibnü'l-İbri ondan söz ederken -ilerde de göreceğimiz gibi- "Bağdad eşrafından birisi" diye kaydetmektedir

İşte Müizzüddevle'nin bu ilk Hacibi Sebüktekin et-Türki kumandası altındakilerle birlikte Dinever'e gelince ordu içindeki Deylemiler reisi Bureriş'in teşvikleriyle, Türk olduğu için, Türklerle aralarındaki sürekli çekişme ve anlaşmazlıklardan dolayı Sebüktekin'e karşı isyan etti. Deylemiler Bureriş'in planlarıyla geceleyin düzenledikleri bir baskın' sonunda Sebüktekin ve diğer Türklerin çadırlarına saldırdılar. Bu saldırı sırasında kolundan yaralanan Sebüktekin, zor günlerde ve musibet anında kullanılmak üzere sürekli olarak yanında bulundurduğu bir atabinin oradan uzaklaşmıştı. Ordu içindeki Türkler de hep birlikte Sebüktekin'in yanına gidip etrafında toplandılar. Bunu gören Deylemiler Sebüktekin ve etrafındaki Türk askerlere karşı koyamayacaklarını anladılar. Nitekim Bureriş'in komutası altındakiler hariç, Ruzbihan ve beraberindeki Deylemiler Sebüktekin'e giderek ondan özür dileyip affedilmelerini istemişler, o da bu özürlerini kabul etmişti

Sebüktekin, Bureriş ve diğer isyancı Deylemileri yakalatmak isteyip, bu iş için emrindeki Arap unsurlarından İbnü'l-Barid diye bilinen İbrahim b. el-Mutavvık'ı görevlendirdi. İbn el-Barid derhal harekete geçip Bureriş ve adamlarını yakalatarak Sebüktekin'in huzuruna getirdi.

Aslında Türklerle Deylemiler arasındaki çatışma ülkenin birçok yerinde sürekli görülen bir olaydı. Fakat bu çatışma Müizzüddevle'nin ordu.

Bu durumu haber alan Horasan askerleri, hep birlikte Hemedan'da toplandılar. Sebüktekin Hemedan'a doğru üzerlerine yürüyünce, onunla herhangi bir çarpışmaya girişmeksizin Hemedan'dan ayrılmışlar, Sebüktekin ise şehre girerek 339 Şevval (951 Mart-Nisan) ayında Rüküddevle'nin gelişine kadar burada ikamet etmişti.

Bu arada Rey'den hareket eden Mansur b. Kâratekin Hemedan üzerine yürüdü. Fakat her

nedense Mansur, Hemedan'a girmeyip Isfahan'a yönelmişti. Diğer taraftan Rüküddevle, Sebüktekin'i öncü kuvvetlerinin başında harekete geçirmiş fakat Sebüktekin, emrindeki Tüzün'e bağlı Türklerden ve Karmatlılardan bir grup isyan çıkarınca, bunlarla uğraşmak zorunda kalmıştı 15.

Emiru'l-umera Müizzüddeve 343 Receb (954-Kasım) ayında Sebüktekin'i bir ordu ile birlikte Bağdad'dan yola çıkartıp Hamdanilerin elinde bulunan Şehrizar üzerine gönderdi. Sebüktekin, bu şehri ele geçirmek için yanına mancınık ve benzeri kuşatma aletleri de almıştı.

Sebüktekin Şehrizar önlerine gelip şehri kuşatarak, 344 yılı başlarına (955 ortaları) kadar kuşatmasını sürdürmüş fakat şehri bir türlü alamamıştı. Diğer taraftan, Horasan askerlerinin Rey üzerine saldırıya geçmelerinden dolayı Müizzüddeve onu merkeze çağırmıştı. Muhasarayı kaldıran Sebüktekin, 344 yılı Muharrem (955 Nisan-Mayıs) ayında Bağdad'a ulaşmıştı 16 •

. Biraz önce kaybettiğimiz gibi Samani orduları Rey'e doğru harekete geçince, Rüküddevle kardeşi Müizzüddeve'den yardım istemiş, bunun üzerine Müizzüddeve ağabeyine Hacib Sebüktekin kumandasında bir ordu göndermişti 17.

H. 345 (M. 956-957) yılınca Ruzbihan b. Nadad Hurşid ed-Deyletnı Müizzüddeve'ye karşı isyan etti.' Müizzüddeve'nin veziri el-Mühellebı bu isyanı bastırmaya niyetlendiyse de ordusundaki bütün Deylemler'in Ruzbihan'ın tarafına geçmeleri üzerine başarılı olamadı. Nihayet Müizzüddeve, başta Hacib'i Sebüktekin olmak üzere, Bağdad'dan yanına aldığı askerleriyle Ruzbihan üzerine yürüdü. Halife el-Mut'li'lillah da Müizzüddeve ile sonda ve Bağdad'da daha çok hissediliyordu. Deylemler ve dolayısıyla Büveyhiler Şii oldukları için Sünni olan Türklerle anlaşamıyorlardı. Abbası Hilmetinde bu asır içinde Türkler ehl-i Sünneti, Deylemler ise Şia'yı temsil ediyorlardı. Müizzüddeve kendisi Şii olduğu halde başkumandam Sünni bir Türk idi 12. İktidar Şii Büveyhilerin, ordu ve başkumandanlık Türklerin elinde olduğundan aradaki çekişme ve çatışmalarda denge sağlanıyordu. İlk dönemlerinde Müizzüddeve Türkleri koruduysa da Şii'lerle Sünniler arasındaki dengeyi korumaya çalıştığı göze çarpmaktadır.

Rüküddevle'nin bir ara Rey'den ayrılması üzerine Rey'i ele geçirmek isteyen Samani emiri Emir Nuh Horasan orduları Başkumandam Mansur b. Karatekin'i 13 Safer 339 (Temmuz-Ağustos 950) tarihinde Nişabur'dan Rey'e gönderdi. Mansur Rey'e gelip şehri ele geçirmek ve burada bulunan Rüküddevle'nin vekili Ali b. Kame Isfahan'a kaçmıştı. Mansur Rey'e tamamen hakim olup el-Cibal bölgesi ile Karmısın'e asker göndererek başta Hemedan olmak üzere bütün buraları Büveyhilerin elinden almıştı¹⁴.

Fars bölgesinde bulunan Rüküddevle bu gelişmeleri haber alınca, derhal kardeşi Müizzüddeve'ye mektup yazıp yardımcı kuvvet göndermesini istemişti. Bunun üzerine Müizzüddeve, Hacib Sebüktekin'i ağabeyi Rüküddevle'ye yardıma göndermeyi planladı.

Müizzüddeve, Hacib Sebüktekin'i Türklerden, Deylemlilerden ve Araplardan oluşan kalabalık bir orduyla el-Cibal bölgesine gönderdi. Sebüktekin Bağdad'dan ayrıldıktan hemen sonra ordunun büyük ağırlıklarını geride bırakıp kendisi sür'ade hareket edebilecek kadar bir miktar askerle Karmısın'e varıp buradaki Horasan askerleriyle çarpışmalara girişti. Aniden Karısın'ı basan Sebüktekin, burada bulunan Samani kumandam Beckem 'el-Humartekin'i esir ederek, diğer esirlerle birlikte Müizzüddeve'ye gönderdi. Müizzüddeve, onu uzun müddet hapsedikten sonra serbest bıraktı.

Birlikte Bağdad'dan ayrılınca Hamdaniler'den Nasirüddeve b. Hamdan 18 hemen oğlu Ebu'l-Murecci' Cabir kumandasında bir orduyu hilafet merkezi üzerine hareket geçirdi. Nasirüddeve hem Halife'nin hem de Emiru'l-umera'nın Bağdad'ta olmadığı bir sırada burayı ele geçirmeyi düşünmüştü. Bunu öğrenen Müizzüddeve derhal Hacib Sebüktekin'i ve güvendiği diğer kumandanlarını 19 Bağdad'a geri gönderdi. Sebüktekin Bağdad'a gelerek eş-Şemmasiyye kapısından şehre girip, burada başgösteren karşılıkları bastırması ve Deylemlere maaşlarını dağıtacağına dair söz verince ortam sakinleşmişti 20.

Öte taraftan Ruzbihan'ı mağlup eden Müizzüddeve, onu yanına alarak Bağdad'a dönmüş ve hemen o sıralarda Ukbara'da bulunan Hamdanı emiri Nasirüddeve'nin oğlu Ebu'l-Murecci' Ca.bir üzerine Hacib Sebüktekin'i göndermişti. Müizzüddeve'nin Ruzbihan'ı mağlup ettiğini haber alan Hamdanı prensi, Ukbara'dan ayrılıp Musul'a geri döndüğü için Sebüktekin ona yetişememişti.

Müizzüddeve, Ruzbihan olayından sonra Türkleri ön plana çıkarmış, onları herkesten üstün tutarak Deylemlerle alaytmelerini ve onaları her konuda oyalamalarını istemişti 21. Ayrıca Türklerin maaşlarını arttırmay! düşünmüş fakat bunu normal yollarla gerçekleştiremeyince onlara Vasıt, Basra ve Ahvaz arazilerini iktâ olarak vermişti 22.

Bir müddet sonra Müizzüddeve 14 Cemaziyelahir 347 (2 Eylül 958) Perşembe günü Veziri el-Mühellebî -ve Başkumandanı 23 Sebüktekin ile birlikte Bağdad'dan ayrılıp Musul üzerine yü~dü 24. Bunu haber alan Nasirüddeve Musul'dan ayrılıp Nusaybin'e gidince, Müizzüddeve kolaylıkla Musul'u ele geçirdi. Fakat askerin yiyecek sıkıntısı çekmesi üzerine Müizzüddeve, Başkumandan Sebüktekin'i Musul'da yerine vekil bırakarak Nusaybin'e doğru yoluna devam etti 25.

Müizzüddeve'nin hep en kritik anlarda Sebüktekin'i böyle önemli görevlere getirmesi veya kendi yerine vekil bırakması ona ne kadar çok güvendiğini göstermektedir.

Müizzüddeve'nin Veziri el-Muhellebî ile Başkum'andan Sebüktekin arasında bir müddeten beri bir anlaşmazlığın sürüp geldiği görülmektedir. Bu iki önemli devlet adamı arasındaki sürtüşme ise devlet bünyesinde tahribata sebep olduğu gibi Emiru'l-umera Muizzüddeve'yi de rahatsız ediyordu. Ancak Müizzüddeve, her ikisine de güvendiği için onları, kaybetmek istemiyordu.

Müizzüddeve'nin 35° yılı Muharrem (961 Şubat-Mart) ayında bir müddetten beri yakalandığı hastalığı artmış, nihayet ölmekten korkunca 5 Muharrem 350 (20 Şubat 961) perşembe günü sabahı Veziri elMuhellebi'yi ve Hacib Sebüktekin'i çağırarak aralarını bulup, barıştırmış ve onlara ölümünden sonra oğlu Bahtiyar'ı bu göreve getirmelerini tavsiye ederek bütün mal ve paralarını oğluna teslim etmiş ve her ikisinden ona yardım etmelerini istemişti 26. Fakat bir müddet sonra Müizzüddeve'nin hastalığı geçti ve altı yıl daha yaşadı. Hatta sıhhatine kavuşup tekrar sefere çıktığını görüyoruz.

Müizzüddeve iyileşince Ahvaz'a gitmek istedi. Bağdad'a hakim olmadan önce orada ikamet ettiği günlerde sıhhatinin gayet iyi olduğunu söyleyip, tekrar oraya dönmeyi istiyordu. Ahvaz havasının Bağdad havasından daha temiz ve güzel olduğunu zannederek, Bağdad'dan ayrılmak istemiş ve bunun için de Veziri el-Muhallebi ve Hacio Sebüktekin'i çağırıp onlara oğlu İzzüddeve'yi, ordusunu ve Bağdad'da idareyi teslim edip devleti iyi yönetmelerini tavsiye etmişti 27. Böyle önemli bir vasiyetin, yapıldığı iki kişiden biri olarak Sebüktekin'i görüyoruz ki bu da onun, Büveyhilerin Bağdad ;:önetimindeki etkisini göstermektedir.

Müizzüddeve 353 yılı Receb (964 Temmuz-Ağustos) ayında ileri gelen devlet adamlarından Ebu'l-A'la Said ibn Sabit, Beytüzün, Sebüktekin elAcemi ve Başkumandan Sebüktekin el-Hacib ile birlikte Bağdad'dan ayrılıp Musul üzerine yürümüş ve şehri ele geçirmişti. O burada bir müddet kaldıktan sonra Nusaybin'e çekilmiş bulunan Nasirüddeve ibn Hamdan'ı takip etmek üzere, i i Şaban 353 (23 Ağustos 964) günü yukarıda adları geçen devlet adamlarını Musul'da bırakmıştı. Oradan Nusaybin'e varan Müizzüddeve, Başkumandan Sebüktekin el-Hacib'i Meyyafarikin'e giden Nasirüddeve'nin peşinden gönderdi, kendisi de Ceziretu'bnu Ömer (Cizre) üzerine gitti. Müizzüddeve burayı ele geçirmiş ve Nasirüddeve'nin nereye gittiğini öğrenmek istemişti. Bu arada Güneye çekilen Nasirüddeve Musul'a yönelince, Sebüktekin el-Hacib de Nusaybin'e geri dönmüştü. Müizzüddeve, Sebüktekin'i burada vekil bırakıp Musul'a yöneldi. Fakat Nasirüddeve Musul'a gelerek Müizzüddeve'nin buradaki adamlarını esir aldı. İbn Hamdan Müizzüddeve'nin Musul'da bıraktığı bütün mal ve paraları esirlerle birlikte alarak Kevaşa kalesine çekildi 28.

Ancak bölgeye gelen Müizzüddeve, Hamdanoğullarıyla bir barış yaparak Beytüzün ve arkadaşlarını esaretten kurtarmış 29 ve bu arada N usaybin'de bulunan Sebüktekin'in yanına gelmesini istemişti.

Müizzüddeve Hamdanilerle uzlaştıktan sonra el-Bataih bölgesinde kök salmış ve buradan atılması zorlaşmış olan Şahiniler diye bilinen grup ve emirleri İmran İbn Şahin'le uğraşmış ve bu olaylarda bir hayli yorgun düşmüştü. 356 (966-967) yılında İmrfm üzerine yürüdü. Fakat V~sıt yakmalarına varınca şiddetli bir ishale.tutuldu. Bunun üzerine Müizzüddeve Başkumandanı Sebüktekin'i, ordunun başında bırakıp İmran İbn Şahin ile çarpışmasını, onu ve müttefiki Umman emirini bertaraf etmesini istedi. Kendisi de hastalığı sebebiyle Bağdad'a geri döndü (28 Rebiülevvel 356 (13 Mart 967»3°.

Nihayet hastalığı artan ve gittikçe ağırlaşan Müizzüddeve, oğlu ve veliahd:ı olan İzzüddeve Bahtiyar'm 3ı yerine geçmesi için gerekli tedbiri aldı. O, ölüm yatağına düşünce oğlu Bahtiyar'a bazı vasiyetlerde bulundu. Birçok vasiyetinin yanısıra, Başkumandan Sebüktekin'i görevinde bırakmasını ve onun tecrübelerinden istifade etmesini, özellikle ona danışmadan hiçbir işe girişmemesini ve mutlaka sözünü dinlemesini tavsiye etmişti 32. Ayrıca Deylemlerle Türkler arasındaki anlaşmazlıklarda adil davranmasını istedi ve 13 Rebiülfahir 356 (28 Mart 967) günü vefat etti 33.

Bakliyar Devrinde Sebüktekin

İzzüddeve tahta geçer geçmez kendisine düşmanlık edenleri tutuklatıp hapse attırdı. Sonra babasının bütün düşmanlarıyla barış yapmak istedi. Bunun için de Başkumandan Sebüktekin'e İmran İbn Şahinile anlaşma şartlarını görüşüp bir karara varması için el-Bataih'e haber gönderdi. Kendisi de Musul Hamdani hükümdarı Ebu Tağlip ile barış anlaşması akdetti 34.

Diğer taraftan Bahtiyar babasının kendisine yaptığı bütün tavsiye ve vasiyetleri bir tarafa bırakıp, ona bu hususların tümünde muhalefet ederek eğlenceye, içkiye, kadınlarla düşüp kalkmaya, bir sürü maskara ve şarkıcılarla vakit geçirmeye başlayınca bazı devlet adamlarının yanısıra Başkumandan Sebüktekin'i birçok konuda üzmüş ve bu davranışları yüzünden ondan soğumasına yol açmıştı. Bundan dolayı da Sebüktekin, Bahtiyar'la bütün ilişkilerini keserek bir daha yanına uğramamıştı. Halbuki babası ona Sebüktekin'e çok güvenmesini ve onunla işbirliği yapmasını tavsiye etmişti.

Diğer taraftan Bahtiyar, yalnız eğlenceye dalmakla kalmamış, etrafını tedirgin etmeye başlamıştı. O, Deylemleri Bağdad'dan uzaklaştırarak ülkelerine ve ikta'larının başlarına gitmelerini istedi. Bundan dolayı Deylemler toplu halde isyan ederek maaşlarının arttırılmasını talep ettiler. Bahtiyar böyle karışıklıkların olmasını istemediğinden, Deylemlerin bu isteklerini yeri~e getirmişti' Bunun üzerine Türkler de Deylemler'in istekleri doğrultusunda bazı taleplerde bulund-ular. Fakat Bahtiyar'ın, Se bük tekin ile münasebetlerinin tamamen kesilmiş olduğundan Türkler'in bu isteklerini kabule yanaşmamıştı. Bunun üzerine Türkler, Sebüktekin'in etrafında toplanmış ve bütün isteklerini Bahtiyar'a kabul ettirmişlerdi 35. Buna rağmen Sebüktekin ile Bahtiyar arasındaki soğukluk devam ediyordu. Hatta, Müizzüddeve'nin vefatından sonra Samanı Emiri Mansur b. Nuh Ebu'l-Hasan Muhammed b. İbrahim b. Simetır ed-Devatı kumandasında bir miktar Horasan askerini Veşmgır'in yanına göndermiş ve oradan Rey üzerine gitmelerini istemişti 36. Rüküddeve'nin bu gelen ordulara karşı koyma hususunda zor d'llruma düşmesi üzerine yeğeni İzzüddeve Bahtiyar, kalabalık bir ordunun başında Sebüktekin'i Rey'e göndermeyi düşündü. Fakat Sebüktekin Bahtiyar'ın bu isteğine uymamıştı. Bahtiyar Rey'e gönderme yi düşündüğü ordunun başına kimsenin geçmek istemediğini görünce canı sıkılmış ve orduda Başkumandan Sebüktekin'den sonra ikinci adam olan Alptekin'i 37 görevlendirmiş v'e bu görevlendirme ile Sebüktekin ve Alptekin'in arasını bozmaya çalışmıştı 38.

Bahtiyar'ın kendisinden tamamen uzaklaştığını gören Sebüktekin ona düşman gözüyle bakıyor, hiç güvenmiyor ve yanına yaklaşmıyordu. Haberleşmek gerektiği zaman bile aracı kullanıyordu. Se bük tekin aralarındaki ilişkilerin bu noktaya ulaşmasından dolayı, ordu içine ve Bahtiyar'ın sarayına adamlarını yerleştirmişti. Hatta Bahtiyar'ın çok yakınları arasında casusları bile vardı. Bu casuslar zaten dilini tutmasını bilmeyen Bahtiyar'dan, Sebüktekin'e, haber taşıyorlardı. Böylelikle Sebüktekin Bahtiyar'ın her hareketinden haberdar oluyordu 39.

Bahtiyar ile Sebüktekin arasındaki ilişkilerin gittikçe bozulmasına sebep olan diğer bir husus da

Bahtiyar'ın, Şirzad İbn Surhab'a büyük değer vermesi idi.

Bahtiyar'ın Farsça katibi 40 olan Şirzad İbn Surhab ed-Deylemî, Bahtiyar'ı tamamen etkisi altına al-ış ve kendisine danışmadan hiçbir iş yapamaz hale getirmişti. Hatta Sebüktekin'e suikast yapma konusunda Bahtiyar'ı ikna etti. Şirzad yalnız Bahtiyar'ı değil, ' vezir'i, ordu kumandanlarını ve diğer devlet adamlarını da etkisi altına almış bulunuyordu. Şirzad b. Surhab'ın bu .etki ve hakimiyeti birçok kimsenin yanısıra bilhassa ordu mensuplarını bir hayli tedirgin ediyordu. Nihayet İbn Şirzad'ı öldürmek isteyen Türkler, Sebüktekin'e danışmadan böyle bir suikasta girişmediler. Niyetlerini Sebüktekin'e anlatınca da o buna engel olup şöyle demiştir:

"Onu korkutunuz, kaçıp gitsin". Gerçekten Şirzad İbn Surhab, Türklerin onu ölümle tehdit ederek korkutmaları üzerine Bağdad'tan kaçıp gitmiş, giderken o güne kadar toplayıp yığıdığı büyük miktardaki mal ve paralarını Bahtiyar'a emanet edip, ondan bu servetini korumasını istemişti. Bahtiyar, Şirzad'ın Bağdad'dan ayrılmasından sonra onun bütün bu mal, mülk, para ve evlerine el koydu. Şirzad İbn Surbab Bağdad'dan kaçıp Rüküddevle İbn Büveyh'in yanına Rey'e gitti ve Bahtiyar ile arasını bulmasını rica etti. Fakat Rüküddevle'nin Şirzad İbn Surbab ile Bahtiyar'ın arasını bulmasına girişmeden önce Şirzad İbn Surbab 358 (9689⁶9) yılında Rey'de vefat etmiştir 41.

Sebüktekin'in, İzzüddevele Bahtiyar döneminde devlet adamları arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklarda biraz uzak durduğunu, fakat zaman zaman onun da başkumandan olarak bazı durumlarda etkili olduğunu görüyoruz. İzzüddevele Bahtiyar'ın resm~n tayin edilmiş veziri yoktu. Fakat Ebu'l-Fazl Abbas b. el-Huseyn ve Ebu'l-Ferec Muhammed b. Abbas vezaret görevini ünvensiz olarak iki büyük katip sıfatıyla yürütüyorlardı. Bu iki devlet adamı arasında rekabet ve çekişme hüküm sürüyordu. Ebu'l-Fazl yine de~letin ileri gelen görevlilerinden katip Ebu Kurre'yi sürekli yanında tutuyor ve Ebu'l-Ferec'e meyletmekten alıkoymaya çalışıyordu. Bu arada Ebu Kurre, Şirzad İbn Surbab'ın himayesine girmiş ve her 'iki katibin koptralünden şıkmiş gibiydi.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi Şirzad İbn Surbab Bağdad'dan ayrılıp Rey'e giderek orada vefat edince, Ebu Kurre'nin sığınacak kimsesi kalmamıştı. Onun için Ebu'l-Fazl himayesiz kalan Ebu Kurre'yi tutuklatmaya niyetlenmiş, fakat her nedense bu işten vazgeçerek Bahtiyar'ı Ebu Kurre'den ikiyüz bin dinar alarak bu meblağ ■ kendisine devretmesi konusunda ikna etmişti.

Bahtiyar sır saklamasını bilmediği için bu durumu açığa vurmuş ve Ebu Kurre de olup bitenden haberdar olmuştu: Bunun üzerine Ebu Kurre Sebüktekin'e giderek himayesine girdi, Sebüktekin de onu Şirzad'dan çok daha mükemmel bir şekilde korudu, ona düşman ve rakiplerine karşı yardım etti.

Sebüktekin ile Ebu'l-Fazl arasındaki anlaşmazlık ve çekişmeler Sebüktekin'i buna sevk etmişti. Bundan dolayı da Sebüktekin'e sürekli karşı duran Ebu'l-Fazl da bu durumdan endişe duymaya başlamıştı 42.

Diğer taraftan Ebu'l-Ferec Muhammed İbn el-Abbas hemen Ebu Kurre ile barışarak Ebu'l-Fazl'a karşı Sebüktekin ile' birlikte bir cephe oluşturdular. Ayrıca Ebu'l-Ferec ile Ebu Kurre, Sebüktekin'i ikna ederek Ebu'l-Fazl'ı görevden alması ve tutuklaması için Bahtiyar'a yazı yazmasını istemişlerdi. Bu arada Ebu'l-Ferec, Bahtiyar'a kendisini vezir ve Ebu Kurre'yi de divan başkanlığına tayin edilmesi şartıyla dokuz milyon dirhem vermeyi taahhüt ediyordu. Nihayet Ebu'l-Ferec vezarete getirilmişse de bu görevi deruhte edememiş ve ortalık bir hayli karışmıştı 43.

Ebu'l-Ferec, Ebu'l-Fazl'ı evinde göz hapsine alıp ona türlü türlü zorluklar çıkardı. Diğer taraftan ilk günlerinde Ebu Kurre ile iyi geçinen Vezir Ebu'l-Ferec onunla da bozuşmuş ve bazı maı konularda aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştı. Vezir ödenmesi gereken altı milyon dirhemi ondan alıp Bahtiyar'a vermeyi kararlaştırdı, Bahtiyar da bu paranın alınması için Sebüktekin'i görevlendirdi. Ancak bazı kimseler Sebüktekin'i, Bahtiyar'a gammazlayıp ona iftira ederek Bahtiyar'ı makamından azletmeyi tasarladığı nı ve bunun için planlar kurup çalışmalar yaptığını söylemişlerdi. Özellikle Ebu'l-Ferec de Sebüktekin, <1.leyhinde çalışıyordu. Onun için Sebüktekin Ebu'l-Ferec'in vezarete getirilmesinde roloynadığına pişman olmuştu.

Bu arada Bahtiyarım sürekli meclislerinde bulunan Vezir Ebu'l-Ferec'in kardeşi Ebu Muhammed Ali İbn Abbas, Bahtiyar'a bir hayli tesir ediyordu. Fakat Sebüktekin'in daha önceŞirzad İbn Surhab'a oynadığı oyunu bu sefer de Vezir Ebu'l-Ferec'e oynamasmdan korkmuştu. Onun için iki kardeş önce Ebu Kurre'nin eski görev yeri olan Vasıt'a gönderilmesi konusunda Sebüktekin'i ikna etmeyi düşünmüşlerdi.

Nihayet Ebu Kurre'nin Vasıt'a, gitmesi kararlaştırıldı. Ebu Kurre artık divandan ayrılmış ve Vasıt'a gitme hazırlıklarına başlamıştı. Ama Ebu Kurre bu arada Ebu'l-Fazl'ın hapisten çıkarılması v~ Vezir Ebu'l-Ferec ile kardeşinin tutuklanm~sı hususunda Sebüktekin'i ikna etmişti. Ebu Kurre'nin ayrılmasından sonra Ebu'l-Ferec divfında bir sürü değişiklikler yapmıştı: Fakat işleri hergün daha çok güçleşiyordu. Devlet işlerinin düzenli gitmemesi, Bahtiyar ve Sebüktekin'in vezir aleyhine geçmesine ve ona düşman kesilmelerine zemin hazırlamıştı 4~.

İşte bu gelişmeler sonunda Bahtiyar, Ebu'l-Ferec'in tutuklanmasına ve Ebu'l-Fazl'ın hapisten çıkarılıp hil'at giydirilmesine emir verdi. Ebu'l-Fazl vezir;liğe tekrar getirilince 45, Başkumandan Sebüktekin ile arasını düzeltmekle işe başladı. Ayrıca Sebüktekin ve Bahtiyar, Vezir Ebu'l-Fazl ve Ebu Kurre'nin barışmalarını ve işbirliği yapmalarını emretmişlerdi 46 ..

Sebüktekin Büveyhi devleti bünyesinde bir değişikliğin olmasında büyük bir roloynadığı gibi Türklerin etkilerini de arttırmasını sağlamıştır. Onun için Bahtiyar 360 (970) yılında Türklerin ileri gelenleri ile Deylemlerin ileri gelenlerini bir araya getirip, aralarında bazı sıhri akrabalıkların kurulmasını, aradaki anlaşmazlıkların çözülmesini ve barışmalarını istemişti. Gerçekten yapılan toplantı ve görüşmelerde, her iki tarafbirbirlerine düşmanca davranmayacaklarına dair yemin ettiler. Aynı şekilde Bahtiyar ile Sebüktekin de birbirlerine bir hayli yaklaşmışlar ve aralarında daha evvel meydana gelen düşmanlığa son vereceklerine ve birlikte devlete hizmet edeceklerine dair yemin etmişlerdi 47. Fakat sonraki bazı olaylar bu söz verme ve yeminlerin içten samimi olmadığını gös termiş tir.

Bir müddet sonra Vasıt halkının etkisiyle Bahtiyar'ın, Ebu Kurre'yi görevinden azlettirdiğini görüyoruz. Ebu Kurre bunun yeni Vezir, Ebu'lFazl'ın bir tuzağı olarak kabul etmiş ve durumu bir 'mektupla derhal Başkumandan Sebüktekin'e bildirmiştir. O bu mektubunda Sebüktekin'e tJazı öğütlerde bulunarak Ebu'l-fazl'~ karşı tedbirli davranmasını ve kendisine söz verdiği halde bu sözünde durmayarak kendisine kuyu kazdığını yazmıştı.

Diğer taraftan Ebu Kurre, görevine iade edildiği takdirde Bahtiyar'a büyük meblağlarda paralar ulaştıracağını söyleyince, tekrar hil'at giydirilerek görevine iade edilmişti. Vezir. Ebu'l-fazl bu yeni görevle ndirmeye sesini çıkarmadı. Ebu Kurre'nin görevine gelmesine itiraz etmeyen Vezir Ebu'l-fazl'ın gayesi onun hakkında Sebüktekin'e söylenenleri tekzip etmekte 48.

Aynı zamanda Ebu'l-fazl Sebüktekin'i, eski vezir Ebu'l-ferec ve kardeşini himaye ettiği hususunda itham etmişbulunuyordu. Sebüktekin de Ebu Kurre'nin öldürülmesi hususunda en büyük payın vezir Ebu'l-fazl'ın olduğunu söylemişti. Bundan dolayı araları açılmıştı. Vezir Ebu'l-fazl Sebüktekin ile barış yollarını aramış ve bu konuda denemedik usul ve yol bırakmadığı halde Sebüktekin'i ikna edememiş, böylece düşmanlıkları yeniden alevlenmişti 49.

Öte taraftan Merkez'de Sebüktekin; Ahvaz'da Bahtekin Azadruveyh Türklerin liderleri olarak gittikçe güç kazanmaları, Bahtiyar ve Veziri Ebu'l-fazl'ı düşündürmeye başlamıştı 50. Bunun için Ebu'l-fazl bir hile düşünerek Sebüktekin'in kuyusunu kazmaya çalıştı. O, önce bu iki Türk kumandanın arasını bozma yollarını aradı. Bahtiyar'ı, Ahvaz'da bulunan Bahtekin Azadruveyh'i çağırıp ona bol para vererek izzet ve ikramda bulunması ve Sebüktekin'e rakip olacak şekilde değer vermesi hususunda ikna etti. Böylelikle Türkler ikiye bölünecek ve birbirlerine düşecekler, dolayısıyla Bahtiyar ve Ebu'l-fazl'ın otoriteleri güçlenmiş olacaktı. Bahtiyar derhal Ebu'l-fazl'ın bu tavsiyelerini kabul etti.

Bahtekin, Vasıt'ta bulunan Bahtiyar ve vezirin yanına çağrılmış, oraya vardığında elinde bulunan Ahvaz'a ilave olarak Vasıt arazisi de ikta edilmiş ve bir hayli güçlendirilmişti. Fakat bu hile ve tuzak, Türklerin Sebüktekin'den ayrılmasına yetmedi. Zira Türkler, bu güç ve kuvvetlerini kaybetmemek için asla aralarında ihtilafa düşmeyecek ve birbirlerine karşı cephe almayacaklarına dair söz vermişlerdi.

Türklerin bu iyi niyetini bozmak istemeyen Bahtekin, bu ittifaktan yana bir tavır takınmış ve böylelikle Ebu'l-Fazl'ın kurduğu tuzak boşa çıkmış, hatta aleyhine dönüp kazdığı kuyuya düşmesine sebep olmuştu.

Bu hile ve tuzağın tutmadığını gören Ebu'l-Fazl ve Bahtiyar, Sebüktekin'in dostluğunu kazanma yollarını aramaya başladılar ve, aralarında yeniden sulh ve dostluğun kurulması için Ebu Tahir İbn Bakıyye'yi Sebüktekin'e gönderdiler. Sebüktekin'e dost görünen Ebu'l-Fazl ve Bahtiyar onu barışa davet

etmişler, bunda da başarılı olmuşlardı. Fakat kanayan bir yara tedavi edilmeden sadece dıştan bir sargı ile sarıymıştı. Dost görünüp barışan tarafların düşmanlıkları içten içe devam ediyordu 51.

Ancak bu arada Bizans ordularının İslam ülkesine büyük bir saldırı düzenlemeleri üzerine, bu devlet adamları aralarındaki çekişme ve rekabetlere ister istemez ara vermek zorunda kalmıştı.

Hilafet otoritesinin zayıflaması ve buna karşılık Bizans İmparatorluğu'nda, Nikephoros Phokas (963-969) ve Ioannes Çimiskes (969-976) gibi iki asker imparatorun arka arkaya başa geçmesiyle Toroslar sınır hattı İslam devleti al,eyhine geçilerek düşman ordularının güneye sarkmasına yol açmıştı 52.

Nusaybin'e kadar ilerleyen Bizans kuvvetleri etrafı harabeye çevirmişlerdi. Bölgeyi elinde bulunduran Hamdanlılardan"Ebu Tağlib bu saldırıyı' durdurma imkanı bulamayınca, ilim adamlarından 53 ve halktan oluşan bir heyet Bağdad'a, Hallfe'ye, ye Vasıt'ta Emiru'l-umera'ya başvurarak kendilerine yardım edilmesini istemişlerdi 54.

Bu sırada av eğlencelerine dalan Bahtiyar, İmran İbn Şahin üzerine saldırılar düzenlemekle meşgul idi. Bundan dolayı Hamdanı emiri Ebu Tağlib, Bahtiyar'a gönderdiği bir haberde, bu yaptıklarını kınamış ve düşmanın çok ilerlediğini söyleyerek meydana gelebilecek tehlikeleri anlatmıştı.

Bunun üzerine Bahtiyar Muhammed İbn Bakıyye'yi bir mektupla Bağdad'a göndererek, Sebüktekin'den derhal bir ordu hazırlayıp Bizans ordularına karşı koymak üzere yola çıkmasını istemişti. 361 (971-972) yılında Bağdad ve çevresinde yapılan cihad çağrısı üzerine Sebüktekin'in komutası altında çok kalabalık, hir ordu toplandı. Ebu Tağlib de bu sefer için gerekli hazırlıkları yapıp Sebüktekin'i bekliyordu.

Fakat Bağdad'da toplanan bu kalabalık ordu içinde değişik kabile ve mezheplere bağlı gruplar arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiş, karışıklık çıkarmak isteyen fırsatçılar bu anlaşmazlıkları körükleyerek halkı birbirine düşürmüşlerdi 55. Bu karışıklıklar sırasında Türklere karşı kin besleyen sahibü's-Şurta Humar genç Türk askerlerine bir saldırı düzenledi ve onlar da karşı saldırıya geçip kaçmasını sağlamışlardı. Türklerin önünden kaçan Humar, yine Türklerin ileri gelen kumandanlarından Bahtekin ea'deveyli'nin evine sığındı. Ancak Türkler bu evde onu yakalayark çok feci bir şekilde öldürdüler. Bu arada meydana gelen karışıklıklar sırasında hapishaneler açılmış ve bütün tutuklular salınmış, buradan çıkan adı suçlular Bağdad'ı harabeye çevirmişlerdi. Durumu kontrol altına alamayan Bahtiyar, Türklerin ona ve evine saldırmalarından korkarak Deylemileri yanına çağırılmış ve kendisini korumalarını istemişti. Bu arada Humar'ın öldürülmesini hazmedemeyen Deylemiler, ,Sebüktekin'in ve bütün Türklerin evlerine saldırmak istediler ve bunun için gerekli hazırlıklar yapmaya başladılar. Büyük olayların meydana gelmesinden endişe duyan Bahtiyar, Deylemileri böyle bir davranıştan alıkoyup Sebüktekin'den halkı teskin etmesini istemişti. Çünkü halk Bahtiyar'dan çok Sebüktekin'den korkuyordu. Sebüktekin'in halk üzerinde büyük bir nüfuzu vardı.

Bu karışıklıkların tamamen önlenmesi gayesiyle Bahtiyar, şurta'lık görevini Sebüktekin'e vermişti. Böylece Sebüktekin haciblik, başkumandanlık görevlerinden sonra sahibü's-şurtagörevini de üstlenmiş oluyordu 56. Sebüktekin'in Sahibü's-şurta görevini üstlenmesi üzerine halk sakinleşmiş ve karışıklıklar durmuştu. Ancak Sebüktekin bu karışıklıkları önlerken ehl-i sünnet mensuplarını kayırıp, Şli kitleye karşı ise daha katı davrandığından çatışmalar tekrar başladı. Halife ve yöneticiler otoritelerini kaybetmiş ve olaylar bir türlü bastırılamaz olmuştu 57.

Bu arada Bahtiyar ile Halife el-Mutl' arasında gazaya çıkacak ,orduya yardım konusunda bir sürü yazışma ve tartışmaların vuku bulduğu görülmektedir 58.

362 yılı Şa'ban (973 Mayıs-Haziran) ayında meydana gelen karışıklıklar ve bu isyan sırasında Bağdad'ın el-Kerh mahallesi hemen hemen tamamen yanmıştı. Vezir Ebu'l-fazl Türklerin bu isyanını bastırmak üzere Safi adındaki hacibini göndermiş, bu adam da koyu Şia düşmanı olduğu için el-Kerh'in yanmasına göz yummuş, hatta bizzat kendisi bir çok yerin ateşe verilmesini emretmişti. Bu yangın sırasında onyedi bin kişi hayatını kaybetmiş, üçyüz dükkan ile üçyüzyirmi ev, otuzüç mescid yanmıştı. Vezir Ebu'l-fazl ise bütün bu olanlara göz yumdu 59.

Bu karışık dönemde Bahtiyar, Vezir Ebu'l-fazl'ı görevinden alıp yerine Ebu Tahir İbn Bakiyye'yi 60 tayin etmişti (362/972-973). Ebu'l-fazl'ın görevinden alınmasına ve Bahtiyar'ın aciz durumlara düşmesine içten sevinen Sebüktekin bu konuda hiçbir müdahalede bulunmamış, yalnız İbn Bakiyye'nin vezirliğe tayini hususunda Bahtiyar'a bir mektup yazarak bu tayinde isabet kaydettiğini belirtmişti 61.

Hapse atılan 'Ebu'l-fazl el-Abbas b.el-Hüseyin eş-Şirazi, ~ir müddet sonra vefat etmiş ve ailesinin kökü kazınmıştı. Ebu'l-fazl'ın yerine tayin edilen İbn Bakiyye, halka zu'üm ve eziyette selefinden geri ~almamıştr. Vezir'in kötü yönetiminden dolayı Bağdad'da karışıklıklar ve çatışmalar yeniden başladı ve bundan dolayı da Türklerle Bahtiyar'ın arası yeniden bozuldu. Türklerin yönetime karşı tavır takınmasıyla olayların büyüyeceğinden korkan Vezir İbn Bakiyye, Bahtiyar ile Sebüktekin arasında barış yapılması hususunda büyük gayretler sarfetmişti. Fakat yapılan bu barış ve anlaşma her iktaraf açısından da görünüşte geçerli idi. Buna rağmen barış antlaşmasının tamamlanması için Sebüktekin, yanına aldığı Türklerle birlikte Bahtiyar'ın huzuruna varıp geri dönmüş ve aynı eski anlaşmazlıklar ile karışıklıklar devam edip gitmişti.

Sebüktekin ile Bahtiyar arasında meydana gelen bu anlaşmazlıklar ve çekişmelerin sebebi şu idi: Bir gün sarhoş bir Deylemi asker Sebüktekin'in Dicle nehri kenarındaki evine yaklaşarak bahçeye girmiş ve elindeki bir oku Sebüktekin'in penceresine doğru fırlatmış ve pencereye isabet ettirmişti. Evinde istirahat etmekte olan Sebüktekin, okun çıkardığı gürültüyü işitince uyanmış ve hemen hizmetçilerine seslenerek bu sarhoş Deylemi anında yakalatmıştı. Sebüktekin, oku evinin penceresine fırlatan bu adamın, kendisine bir suikast yapmak istediğini zannetmiş ve onu sorgulayıp konuşturmaya çalışmış, fakat adam herhangi bir itiraf ta bulunmamıştı. Bunun planlanmış bir şey olmadığını kabul eden Sebüktekin, bu sarhoş adamı derhal Bahtiyar'a göndermişti. Bahtiyar olup bitenleri Sebüktekin'in adamlarından öğrenince, adamın öldürülmesini emretmişti. Sebüktekin ise Bahtiyar'ın olayların büyümesini engellemek ve meseleyi örtbas etmek için bu adamı öldürdüğünü zannedip, kendisine suikast hazırlandığı konusunda şüphelenmişti.

Diğer taraftan Deylemiler, sarhoş adamın ne yaptığını bilmeden giriştiği bir hatadan dolayı öldürüldüğünü söyleyip ayaklanmış ve Sebüktekin'i gerçekten öldürmeyi düşünmüşlerdi. Fakat Bahtiyar zaten gergin olan havanın daha da kızışmasını engellemek için, Deylemileri ikna edip yatıştırmış ve evlerine dönmelerini sağlamıştı 62.

İzzülcıdevle Bahtiyar 363 (973-974) yılında Hamdan oğulları üzerine bir sefer düzenlemeyi tasarladı, [ıkat uygulamaya koyamadı. Bu arada Ebu Tağlib'den vezir İbn Bakiyye'ye gelen bir mektupta, bir vezire hitap edi.İmesi gereken şekilde hitap edilmediği için İbn Bakiyye Hamdanoğlu'na kızmış ve Bahtiyar'ı Musul üzerine yürümeye teşvik etmişti.

Nihayet 363 yılı Rebiulevvel (973 Aralık) ayında Bahtiyar, Başkumandan Sebüktekin ve Vezir İbn Bakiyye ile birlikte hareket ederek Musul'a doğru yola koyuldular. Bu sefer sırasında kararlaştırılan taktiğe göre Sebüktekin öncü kuvvetlerin başında Dicle nehrinin doğu sahilinde yürüyecek ve Bahtiyar da bir gün sonra hareket ederek onu izleyecek, Tekrit'e ulaştıklarında Bahtiyar nehri n batı tarafına geçip batı sahilinden yola devam edeceklerdi. Nihayet Bahtiyar ı 9 Rebiulevvel 363 (ı 7 Ocak tarihinde Musul'a ulaşip Deyru'l-A'la'da konakladı 63.

Bahtiyar'ın Musul'a yaklaşması üzerine Ebu Tağlib b. Nasirüddeve b.

Hamdan, Musul'dan ayrılıp bütün asker ve görevlileri de alıp götürmüş ve yerli halktan başka şehirde kimseyi bırakmamıştı. Ebu Tağlib önce Sincar'a varıp oradan Bağdad üzerine yürümeyi planlıyordu. Bu düşünce gereği hareket eden Ebu Tağlib, Bağdad yakınlarına varıp şehre üç fersah uzaklıkta olan el-Farisiyye denilen yerde karargah kurdu. Sebüktekin ise elindengeldiğince yolda oyalanmış el-Hadise'ye vardığında, Ebu Tağlib'in Bağdad yakınlarında olduğunu öğrenen Bahtiyar'dan bir mektup almıştı. Bu mektupta Bahtiyar Sebüktekin'e Dicle'nin batı yakasına geçerek Ebu Tağlib'i kovalamasını istiyordu. Bahtiyar Sebüktekin'e ordusunun yarısını göndermiş ve aynı zamanda Vezir İbn Bakiyye'ye de kayıklarla nehir yolundan Bağdad'a doğru yola çıkması için emir vermişti. İbn Bakiyye gelip Bağdad'a girmiş, fakat Sebüktekin ise şehrin dışında konaklamıştıM.

Ebu Tağlib'in Bağdad'a yaklaşması üzerine şehrin batı kesiminde büyük karışıklıklar çıkmış, Sünnilerle Şüher birbirlerinin ev ve dükkanlarına saldırmış, aralarına çatışmalar meydana gelmişti⁶⁵.

Ebu Tağlib, vezirin Bağdad'a girdiğini ve Sebüktekin'in de "Avfına" veya İbnü'l-Esir'e göre "Harba" denilen yerde konakladığını ~.ğrenince yerinden ayrılıp Sebüktekin'in karargahına yarım fersah uzaklıkta bir köyde karargahını kurdu. 'Her iki ordu karşı karşıya gelip savaş düzeni almışlars'a da ciddi bir çarpışma olmamış, sadı;:ce her iki tarafın öncü süvarileri arasında kovalamaca tipinde çatışmalar meydana gelmişti. Buna rağmen bir müddet sonra Sebüktekin ile Ebu Tağlib aralarında gizlice anlaşarak işbirliği yaptılar. Bu anlaşmaya göre, birlikte karışıklıklar çıkaracaklar fakat aralarındaki ihtilaf zahiren devam edecekti.

Sebüktekin Bağdad'a gelip Hallfe'yi, Veziri ve Bahtiyar'ın annesini tutuklayacak, çoluk çocuğu ile Müizzüddeve'nin bütün ailesini hapse atacak ve Daru'lHilafe'ye tamamen hakim olup Büveyhi yönetimine son verecekti. Diğer taraftan da Ebu Tağlib Bahtiyar tarafından işgal edilmiş bulunan Musu1'a yani kendi ülkesine geri dönecekti.

Sebüktekin bu planın akibetinden, getireceği büyük karışıklık ve felaketlerden endişe edip meseleyi biraz daha gözden geçirmiş, durumun vehametini tahmin ederek bundan vazgeçmişti. Bunun üzerine vezir İbn Bakiyye Bağdad'dan kalkıp Sebüktekin'in yanına gelmiş, ikisi bir araya gelerek aralarındaki anlaşmazlıkları halletmişlerdi. Bu arada Ebu Tağlib'in elçileri de bu barış görüşmelerine katılmışlardı. Nihayet Sebüktekin ile vezir kendi aralarında barıştıkları gibi Ebu Tağlib ile de barış akdetmişler; bu barış antlaşmasına göre Musul tekrar Ebu Tağlib'e iltizam edilecek, buna karşılık her yıl bin kürr buğday vereceği gibi, Bahtiyar'ın bu seferinde uğramış olduğu maddi hasarların tazmini için üç bin kürr buğday ödeyecek ve Mardin kalesi hariç kardeşi Hamdan'a ait bulunan bütün yerleri teslim edecekti 66.

Aralarında sulh akdedildikten sonra Bahtiyar'a haber gönderip antlaşmaya uyararak Musul'dan ayrılması gerektiğini bildirdiler. Ebu Tağlib de Musul'a geri dönmüş, Sebüktekin de emrindeki bütün askerlerle birlikte Bağdad'a gelmişti. Musul'da bulunan Bahtiyar, ~bu Tağlib'in şehre yaklaştığını görünce emrinde çok miktarda asker olduğu için bir hayli korkmaya başlamıştı. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi Ebu Tağlib Bağdad üz~rine gittiğinde, Bahtiyar askerlerinin büyük bir kısmını Sebüktekin'in emrine göndermişti. Bahtiyar Musul'dan çıkıp Deyru'l-A'la'ya gelmiş; Ebu Tağlib ise el-Hasba denilen yerde kQnaklamıştı. Bahtiyar'ın zor durumda olduğunu gören vezir İbn Bakiyye, Başkumandan Sebüktekin'e ordu ile birlikte Musul'a, Bahtiyar'a yardıma gitmesini emretmişse de Sebüktekin işi ağırdan alıp önce gitmek istemeyerek "Erkeklerin korkmadığını ve yardıma ihtiyaç duymadıklarını" ileri sürmüştü. Ancak Bahtiyar'ın yenilmesiyle meydana gelecek olayların kötü neticelerini düşününce istemeye istemeye Bahtiyar'a yardım etmek üzere Bağdad'dan çıktı. Fakat giderken gerek halkın gerekse ordunun Sebüktekin'in bu tavnndan haberleri vardı 67.

Sebüktekin Bağdad'dan tamamen ayrılmadan önce Ebu Tağlib'in, daha evvel Musul'da bıraktıkları bazı mal ve eşyalarını almak üzere Bahtiyar'ın yanından ayrılarak Musul'a giden bir grup adamı öldürmesi Bahtiyar'ı kızdırmıştı. Bunun üzerine Bahtiyar, veziri Ebu Tahir İbn Bakiyye ile el-Hacib Sebüktekin'e haber göndererek yanına gelmelerini emretmişti. Sebüktekin ve Vezir İbn Bakiyye Bahtiyar'ın yanu}.a vararak Deyrül-A'la denilen yerde 363 yılı Cemaziyelahir (974 Şubat-Mart) ayında karargah kurdular. Nihayet yaklaşık bir ay sonra aralarında sulh akdedildi ve 17 Receb 363 (13 Nisan 974) günü Musul'dan ayrılan Bahtiyar, İbn Bakiyye ve Sebüktekin hep birlikte Bağdad'a döndüler 68.

Sebüktekin'in Bağdi1d'a Hakim Olması, Emiru'l-umeralığı ve Ölümü Bağdad'a yapılan bu dönüşten sonra Türklerle Deylemiler arasında meydana gelen bazı anlaşmazlıklar hemen hemen bütün Irak'a yayılmış ve gittikçe artmıştı. Bahtiyar'ın malları ve elinde bulunan paraları bir hayli azalmış, buna karşılık adamlarının, vezirinin, katiplerinin ve askerlerinin şımarıklığı ve kendisine karşı olumsuz tavırları ve ona karşı gelmeleri de aynı oranda artmıştı. Bunlar Bahtiyar'dan bir şey bekledikleri her defasında elleri boş kalmıştı. Bahtiyar ve vezirinin de hemen hemen yapacakları bir şey kalmayınca Ahvaz'a gidip, Bahtekin Azadruveyh'e bazı yerleri ikta' ederek onu borçlandırmak ve ondan bir miktar para alıp biraz da kendilerine yaklaştırmayı tasarladılar 69.

Onların bundan maksat ve düşünceleri iki Türk kumandan olan Bahtekin ile Sebüktekin'i birbirinden uzaklaştırmak, Bahtekin'in güçlenme- _ siyle Sebüktekin'i zayıf düşürerek elindeki bütün mal ve servetine elkoymaktı. Gerçekten bir hayli zengin olan Sebüktekin'in paralarını ve servetini ele geçirecek olsalardı bu sıkıntılarını atlatmaları mümkündü. Bahtiyar ve' veziri İbn' Bakiyye bu düşünceleriyle Sebüktekin'e tuzak hazırl~yorlardı. Bu düşünce ve tasarıları gerç'ekleştirmek niyetiyle Şa'ban 363 (Nisan-Mayıs 974) tarihinde Bağdad'dan ayrılan Bahtiyar yerine vekil olarak Sebüktekin'i bırakıp vezir İbn Bakiyye ile birlikte Ahvaz'ayürüdü. Vasıt'a vardıklarında Bahtekin, onlara üçy.üzbin dirhem göndermişti. 'Ahvaz'a ulaştıklarında da onları büyük bir saygı ve itaatle karşılayan Bahtekin, bol miktarda mal ve para takdim etti. Bahtiyar bu saygı, iknım ve itaata karşılık kendisinden yararlanacağı yolları tıkarcasına nan.körce davranıyordu.

Birkaç gün geçmeden Ahvaz'da Türklerle Deylemiler arasında son derece basit bir olaydan kaynaklanan bir kavga çıktı. Bu kavgayı bastırmak, meydana gelen çarpışmaları ve karışıklıkları önlemek gayet kolayolmasına rağmen Bahtiyar ve İbn Bakiyye, Sebüktekin aleyhinaeki planlarını gerçekleştirmek

için sanki kaybedilmemesi gereken bir fırsat bulmuşçasına olaylara değil seyirci kalmak, adeta kavgayı körüklemişlerdi.

Olay şöyle vuku bulmuştu: Deylemlerden birisinin kölesi Ahvaz'dabir evin yakınında konaklamış, ardından bir Türk de gelip ona yakın bir yerde konaklamıştı. Bu Deylemi, konakladığı evin duvarı kenarında bulunduğu kerpiçlerle hayvanları için yemlik yapmak istemiş, Türk ise aynı yerde o da yemlik yapmak istediği için kölesini gönderip bu Deyleml'ye engel olmasını istemişti.

İki köle bundan dolayı kavga etmiş, her ikisinin efendileri hemen olay yerine gidip onlar da kavgaya başlamışlardı. Deylemi, Türk'e karşı galip gelince Türk hemen akrabalarının yanına koşup yardım istemiş, Deylemi de Deylemleri çağırınca her iki taraf silahlarına sarılıp karşılıklı saldırıya geçmiş, bu arada Türklerin bir kumandanı öldürülmüştü. Türkler de buna karşılık Deylemlere hücum edip bir Deylemi kumandanı öldürmüşler ve her iki taraf da savaşmak üzere şehir dışına çıkmışlardı.

Bu noktadan sonra Bahtiyar, meydana gelecek bu çatışmayı önlemek istediye de netice alamadı. Nihayet Bahtiyar, Deylemlerin ileri gelenleriyle bu çatışmalara bir çözüm bulmak için istişareler yşlpmıştı. Deylemler Bahriyar'ın Sebüktekin'e karşı olan kin ve nefretini, son günlerdeki tutum ve düşüncelerini bildikleri için ona şöyle tavsiyede bulunmuşlardı:

"Bundan kurtulmanın tek yolu, burada, yani Ahvaz'da bulunan Türk kumandan ve büyüklerini hemen tutuklayıp bütün mallarına elkoyarak Bahtekin.ve diğerlerinin hakim olduğu bu şehirlerin asker ve imkanlarıyla Bağdad üzerine yürüyüp, Sebüktekin'i de yakalatıp ordunun başından ve devlet işlerinden uzaklaştırmaktır. Ancak o şekilde Sebüktekin ve Türklerden kurtulur rahat edersin."

Bahtiyar kendisine söylenen her lafa inanır, her seviyeli seviyesiz adamla istişare eder ve her tavsiyeye hemen kulak verir kanardı. Onların bu tavsiyeleri üzerine çok iyiliklerini görmü~ olmasına rağmen derhalBahtekin Azadruevay başta olmak üzere; Ahvaz'daki Türklerin diğer ileri gelenleri olan Katib Sehl b. Bişr ve Sebüktekin'in de kayınpederi olan Harezmlî Subaşı Bekticur'u 70 yanına çağırılmış, hepsini hileyle tutuklayarak prangalara vurup, Deylemleri Türklerin üzerine musabat etmişti. Deylemler Türklerle hücum edipbütün mal ve varlıklarına el koymuş, her şeylerini yağmalamış, bu arada meydana gelen çatışmalarda bir çok kimse ölmüştü. Nihayet Türkler kaçıp gidince Bahtiyar, Sebüktekin'in Ahvaz'daki bütün mal ve ikdarına el koydu. Ayrıca Bahtiyar Basra'ya da haber gönderip orada yaşayan bütün Türklerin kanlarının mubah olduğunu, önlere çıkarı öldürebileceklerini halk arasında ilan ettirmişti 71.

Bahtiyar, kardeşleri ve annesiyle vardıkları bir karar üzere, Türkler'i tutuklattığı takdirde onlara haber gönderecek, onlar da Bahtiyar'ın öldüğünü söyleyerek taziyeye gidecekler, ağıt yakmaya başlayacaklar, Bahtiyar'ın annesine mutlaka başsağlığı için gelecek olan Sebüktekin'i derhal tutuklayıp hapse atacaklardı. Bahtiyar, yukarıda kaydettiğimiz gibi Ahvaz'da Türklerin ileri gelenlerini tutuklayıp diğerlerini de bertaraf ettikten sonra annesine ve kardeşlerine posta güvercinleriyle yolladığı bir mektupta durumu bild~rmişti. Onlar da bu mektubu alınca hemen bağırıp çağırmağa ve Bahtiyar'ın Ahvaz'da öldüğünü söyleyerek ağıt yakmağa başlamış ve ölümünü ilan etmişlerdi. Bahtiyar'ın ailesi böyle davranmakla Sebüktekin'in hemen yanlarına geleceğini sandılar. Çünkü planlarını bu şekilde gerçekleştirmeyi ümit ediyorlardı. Sarayın her tarafına Deylemi asker yerleştirmiş oldukları gibi, dört yüz kadar köleyi de bu iş için hazır kuvvet olarak bekletiyorlardı.

Sebüktekin Bahtiyar'ın sarayındaki bu ağılama, ağıt yakm;! ve bağırışmaları haber alınca durumu öğrenmek üzere adam göndermiş, saraydan bu adama Bahtiyar'ın öldüğünü söylemişlerdi. Sebüktekin bu ölüm haberini kimin getirdiğini, Bahtiyar'ın nasıl ve ne şekilde öldüğünü sorup öğrenmeye' çalışmış, fakat ciddi ve güvenilir bir bilgi ve haber alamamıştı., Bundan dolayı endişeye kapılmış ve içine şüphe düşmüş tü 72.

Bu arada Türklerden bazı kimseler gerçekleri anlatmak üzere Sebüktekin'in yanına Bağdad'a ulaşmışlardı. Böylece Bahtiyar kurmuş olduğu tuzağa kendisi düşmüştü. Bu sırada Bağdad'ı tamamen elinde bulunduran ve yönetime hakim olan Sebüktekin'e gelen Türkler başlarına geçerek emirliğini ilan etmesini teklif etmişlerse de kabul etmeyip, Bahtiyar'ın kardeşi Ebu İshak'a haber göndererek durumu bildirdi. Sebüktekin kendisiyle Bahtiyar arasında meydana gelen bu anlaşmazlıkları ve durumun vahametini anlatarak artık bu anlaşmazlıkların düzelemeyecek bir noktaya vardığını, buna rağmen efendilerinin

itaatindeh çıkmak istemediğini, onlara karşı herhangi bir kötülükte bulunmaya niyeti olmadığını söylemiş ve istediği takdirde gelip yönetimi kendisine devrederek Bahtiyar'ı azletmeyi teklif etmişti. Ebu İshak Sebüktekin'in bu teklifini ve emirliği ona devretmek isteğini annesine anlatınca; annesi böyle bir durum ortaya çıktığında, iki oğlundan birinden olabilir diye endişe duymuş, oğulları arasında bir çatışmanın çıkmasını istemediği için Ebu İshak'ı bundan alıkoymuştu.

Sebüktekin Ebu İshak'ın bu teklife olumlu cevap vermediğini; diğer taraftan annesinin bütün Deylemleri sarayda toplayıp silahlandırarak kendisine karşı koymaya hazırlandığını görünce, yanında bulunan Türklerle birlikte harekete geçerek Bahtiyar'ın sarayını iki gün müddetle kuşattı. O daha sonra sarayı ateşe vererek içeri girmiş, Müizzüddeve'nin iki oğlu Ebu İshak ve Ebu Tahir'i anneleriyle birlikte tutuklatmıştı. Müizzüddeve'nin hanımı ve iki oğlu kendilerinin Vasıt'a gitmek için müsaade istemeleri üzerine Sebüktekin onlara müsaade etmiş, onlar da çekip Vasıt'a gitmişlerdi. Bu arada Bahtiyar'ın hakimiyetinin kaybolduğunu gören Halfe el-Nı:uti Lillah da onlarla birlikte nehir yoluyla Vasıt'a gitmek için yola koyulmuştu. Ancak Sebüktekin adamlarını Halfenin peşinden göndererek, el-Muti'yi geri getirtmiş ve evine KOY,muştu.

Sebüktekin 9 Zilka'de 3⁶³ (1 Ağustos 974) günü Bağdad'ın bütün yönetimini ele geçirdi ve Bahtiyar'ın şehirde sahip olduğu her şeye el koydu. Türkler de Deylemlerin evlerine ve sarayl~tına yerleşmişler, her türlü mal ve mülklerine sahip olmuşlardı.,

Diğer taraftan Sebüktekin'in Sünni olması hasebiyle ehl-i sünnet ondan yana bir tavır takınmış, ona yardımcı olmuşlardır. Sebüktekin de ehl-i sünnetten kendisine yardım eden kimselere hil'atler giydirip onları önemli makam ve mevkilere, kumandanlıklara getirtmiş, hep birlikte şiaya karşı gelerek onlar1a çarpışmalara girişmişlerdi. Bu arada heriki taraftan bir hayli kan dökülmüş, Şilier, Bahtiyar ve Deylemler adına; Sünniler de Sebüktekin ve Türkler. adına çarpışmalara girişmişler ve Bağdad yakınlarında bu lunan el-Kerh ikinci defa ateşe verilmiş, bu seferinde ehl-i sünnetten Şililere karşı zafer elde etmişlerdi 73.

Artık Bağdad'ın bütün yönetimi Sebüktekin'in eline geçmişti. Onun için isteseydi, rahatlıkla Büveyhlerin Bağdad hakimiyetlerine son verebilirdi. Ama yukarıda ifade ettiğimiz gibi velinimetlerine nankörce' davranmadı. Ancak bir müddetten beri felç olmuş, dili bir hayli ağırlaşmış hareket edemez bir hale gelmiş olan Halife el-Muti'ye kendi kendini hilafetten azletmesi için çağrıda bulunmuştu. Aciz ve karşı koyamayacak durumda olan el-Muti' Sebüktekin'in bu çağrısına uyup Hilafetten oğlu Ebu Bekr Abdülkerim adına feragat edip, ı 3 Zilka'de 3⁶³ (5 Ağustos 974) Çarşamba 74 günü kendi isteğiyle makamından ayrıldı. El-Muti'in hilafetten çekilmesi üzerine oğlu et-Tai' (veya et-Tayi') Lillah'a biyat edildi 75.

Et-Tfii' Lillah Ebu Bekr Abdülkerim hilafet makamına geçtikten' ve ona Bey'at edildikten bir gün sonra Sebüktekin'e hil'atler giydirip onu Emiru'l-umera tayin ederek "Nasrüddevle" lakabını vermişti 76.

Diğer taraftan Bahtiyar, Bahtekin Azadruveyh ve diğer ileri gelen Türkler'i tutuklattıktan sonra Azadruveyh'in Cündeysabur'daki büyük bir zahire anbarına el koymuş ve bununla bir hayli bolluğa kavuşmuştu. Fakat Sebüktekin'in bütün Türklerle bir araya gelerek Bağdad'a hakim olduğunu ve sarayının onun eline geçip orada görev yapanların bile onunla ittifak ettiklerini görünce bir hayli şaşırılmıştı. Basrada Bahtiyar'ın zulmüne uğrayan Türklerden ileri gele}ler Ahvaz'a gidip, bu yaptığı zulüm ve haksızlıkları kınamış ona serzenişte bulunmuşlardı. Deylemler ise olursun. Savaşa kalkışırsan, becerebileceğin bir iş değildir. Sana duyduğum yakınlık ve şefkatimden dolayı bu öğütleri yapıyorum" 79.

Bahtiyar'ın bu sözlere kulak asmaması üzerine Sebüktekin Halife etTai'den de aym minval üzere bir mektup yazmasını istemiş fakat Halifenin mektubu da hiç fayda etmemişti. İşte Sebüktekin bundan sonra Bağdad'dan hareketle Deyrül-Akul'a varmıştı. Burada konakladığı ve karargahım kurduğu sırada el-Muti'nin hastalığı bir hayli şiddetlenmiş ve burada 23 Muharrem 364 (1 3 Ekim 974) Pazartesi günü vefat etmişti 80.

Sebüktekin de el-Muti'in vefat ettiği günlerde hastalanmış ve o da dört gün kadar hasta kaldıktan sonra 24 Muharrem 364 (ı 4 Ekim 974) Salı gecesi hay~tını kaybetmişti 8 ı. Sebüktekin'in vefatı üzerine Türkler Alptekin'i onun yerine başkumandanlığa tayin etmişlerdi. Buna göre Sebüktekin iki ay oniki gün

müddetle Emiru'l-umera olarak görev yapmış bulunuyordu 82.

İbnü'l-Cevzi'nin kaydına göre Sebüktekin atından düşerek belkemiğini kırmış ve bunun etkisiyle ölmüştür. Fakat İbn Kesir bu attan düşme olayının daha önce olduğunu gayet açık olarak ifade etmektedir 83.

Sebüktekin atından düşünce belkemiği kırılmıştı 84, Kendisini tedavi etmek üzere kırıkçı-çıkıkçı İbnü's-Salt adında bir tabibi çağırılmışlar ve Sebüktekin kendisini tedavi ettiği için bu tabibe büyük mükaratlar vermişti. İbnü'l-Cevzi Sebüktekin'in bu tabibe biraz iyileşip hamama gidebilince, hemen o gün bin dinar, güzel bir at ve bir kayık verdiğini ve ona hil'at giydirdiğini ifade eder 85. Sebüktekin'in bu tabibe bir gün şöyle dediği de kaydedilir: Bahtiyar'ı daha da tahrik ederek; "Türklerle savaşmaktan başka çaremiz yoktur, onlara karşı çıkarsak ancak o zaman oklarını bizden uzak tutarlar" deyince Bahtiyar'ın kafası bir hayli karışmıştı.

Nihayet Bahtiyar, Azadruveyh'i tutuklu bulunduğu yerden çıkararak serbest bırakmış ve Sebüktekin'in yerine ordu başkumandanlığına tayin ederek ona "Hacibu'l-Huccab (Hacibler Hacibi)" ünvanını vermişti. Bahtiyar, Bahtekin Azadruveyh'i başkumandanlığa tayin etmekle Türklerin kendilerine karşı yapılan uygulamaları unutacaklarını zannetmişti. Türkleri kendisine yakınlaştırmak için Ahvaz'da hapiste bulunanların tümünü tutuklu buldukları yerden serbest bırakıp Vasıt'ta bulunan annesinin ve kardeşlerinin yanına gitti.

Devletin Sebüktekin'in eline düştüğünü gören İzzüddevele Bahtiyar, amcası Rüknüddevele ve amcasının oğlu Aduddüddevele'ye mektuplar yazıp Sebüktekin'e karşı kendisine yardım etmelerini istemişti. Ayrıca çeşitli vaadlere karşılık Hamdanı emiri Ebu Tağlib'in de kendisine yardım etmesini teklif etmişti. Yıllardır savaş halinde bulunduğu el-Bataih hakimi İmran İbn Şahin ile de barışıp ona hil'ader göndermiş ve ödemesi gereken bütün vergilerden muaf tutmuştu.

Sebüktekin ise etrafında bulunan Türklerle birlikte Bağdad'dan ayrılıp Vasıt'a doğru yola koyuldu. Giderken yeni Halife et-Ta' Lillah ile Ma'zliil sabık Halife el-Muti Lillah'ı da yanına almıştı 77.

Sebüktekin'in bu seferde güttüğü gaye Deylemlerle Türkler arasındaki çatışmalara bir son vermek ve bu ihtilafları bir çözüme kavuşturmaktı. Bunun için de Bahtiyar üzerine yürüyen Sebüktekin'in elde edeceği başarı neticesinde bölgeyi, Bağdad ve Vasıt Türklerde; Basra ve "Huzistan Deylemlerde Kalmak üzere bölüştürmek istiyordu 78.

Sebüktekin Bağdad'dan ayrılmadan bu gaye ve düşüncesini Bahtiyar'a yazdığı bir mektupta şöyle açıklıyor~u.

"Kendi elinle 'kendi aleyhinde bir cinayet işleyerek bana kazdığın kuyuya düştün. Yaptığın her şey hatalıdır. Artık yönetim senin elinden çıkmıştır. Onun için Bağdad ve Vasıt'dan çık, buraları bana bırak; Basra ve Ahvaz bölgesi de senin olsun. Bunun için aramıza kimseyi sokma, bu teklifimi kabul edersen aramızda çıkacak bir savaşın kapısını kapa. tmiş Sebüktekin'in vefatına sevinen İzzüddevele Bahtiyar Türklerin hakimiyetinin sona ereceğini düşünmüştü. Fakat yine de Türklerin başlarına geçirdikleri yeni kumandanları Alptekin'in yanısıra Bahtekin Azadruveyh, Bahtekin ea'deveyh, Sebüktekin'in kayınpederi olan Bekticir vs. ileri , seviyede Türk kumandanları Buveyhi devleti bünyesindeki varlıklarını ve etkinliklerini sürdürüyorlardı "Benim tedavim ve sıhhat kavuşmama vesile olacağını ve bana faydan dokunacağını düşündükçe sana olan minnettarlığımı nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum; fakat şu ayaklarını sırtıma bastırıp durduğunu görünce sana öyle bir kızıyorum ki onu da anlatamam"86.

Sebüktekin vefat edince cenazesi el-Muti'in cenazesi ile birlikte Bağdad'a götürüldü. Sebüktekin el-Muharrim adı verilen yerde bulunan . sarayına götürülüp burada kendisinden önce vefat eden kızının türbesine defnedilmişti.

Sebüktekin vefat ettikten sonra arkasında muazzam bir servet bırakmıştı. Kaynaklar geride bıraktığı mirasını şöyle kaydederler:

"Bir milyon el-Mutii dinar, on milyon dirhem, içi mücevherat dolu iki sandık, altın ve gümüş

kapkacaklarla dolu kırkbeş sandık, cam eşya dolusu onbeş sandık, elli parçasının her biri bin miskal ağırlığında olmak üzere yüzotuz yük altın, altıyüz yük gümüş, dört bin adet ipek elbise, onbin adet ayrı cins kumaştan elbiseler, üçyüz çuval dolusu yaygı, üçbin at ve katır, bin deve, üçyüz köle, kırk hizmetçi."

Bunlar samimi dostu Ebu Bekir el-Bezzaz'ın yanında bıraktıklarının dışında olan mallarıydı. Ayrıca el-Muharrim'de, o günkü Bağdad'ın en büyük saraylarından birisi "Darü'l-Memleke" adıyla bilinen meşhur devlet sarayının karşısında Sebüktekin'e ait bir saray vardı 87. Bunun batı tarafındaki kapısı Dicle nehrine; doğu kapısı ise büyük bir bahçeye açılırdı. Bu bahçede muazzam hurma vs. ağaçlar yer alıyordu. Beytû's-Sittini'nin hizasında olan bu saray daha sonraları Büveyhi emiri Azudüddevle tarafından genişletilmiştir 88:

Ayrıca Bağdad'da "Sebüktekin Meydanı" adıyla anılan bir meydan olduğu da görülmektedir 89.